

het verdrietige af . . . Alleen het vragenspel gaf enige voldoening¹ – maar ook dat was toch veelal niet meer dan een spel.

Het verdient de aandacht dat het systeem van de geleide pers *als systeem* in 1940 bij de bladen zelf geen verzet gewekt heeft, later trouwens ook niet. Het was alles zo bedriegelijk geleidelijk gegaan. Men had dat systeem aanvaard in een periode waarin het leek dat er wel een wonder gebeuren moest, wilde Duitsland de oorlog nog verliezen; nadien zat men er in vast. Men wende er ook aan; afstomping ging mede een rol spelen.

Collectief verzet heeft zich in het eerste bezettingsjaar slechts voorgedaan tegen twee uitvloeisels van het systeem: in oktober '40 toen de pers instructie kreeg, een voor de koningin beledigend onderschrift bij een foto te publiceren, en in januari '41 toen aan de bladen door het departement van volksvoorlichting en kunsten verboden werd, kritiek op de NSB uit te oefenen. Op dat tweede geval, waarbij Goedewaagens departement een gevoelige nederlaag leed, komen wij in ons volgend deel terug.

Wat het eerste betreft: in september hadden de BBC en Radio Oranje bericht dat koningin Wilhelmina een groot, door Nederlanders in de vrije wereld bijeengebracht bedrag aan de Britse minister voor de luchtmacht overhandigd had voor de aanschaf van jagers en bommenwerpers. Toen nu in de nacht van 2 op 3 oktober enkele bommen op Haarlem neergekomen waren, kreeg de pers van de zijde van de *Presseabteilung* een foto van de schade toegezonden die men op de voorpagina moest opnemen; onder die foto diende een onderschrift te verschijnen waarvan de tekst woordelijk voorgeschreven werd en waarin o.m. stond: 'Hollandse belastinggelden, meegenomen door Hare Majesteit de Koningin, zijn besteed om Hollandse burgers te doden.' Dat was vele redacties te gortig. Men zocht onderling contact,² weigerde plaatsing van het onderschrift – en had succes: de tekst werd ingetrokken. Wij zullen nog beschrijven dat men bij de tweede gelegenheid met zijn collectief protest óók succes had. Maar daar bleef het bij: er kwam geen groepering of wat dan ook tot stand die aan die twee voorbeelden kracht ontleende om de strijd tegen de Duitse bevoogding op een veel breder front aan te binden. Blijkbaar beschouwde men die strijd bij voorbaat als tot mislukken gedoemd.

*

¹ J. C. A. Coucke: 'De Nederlandse pers tijdens de bezetting', p. 5-6 (Doc I-303, a-3). ² Het initiatief tot deze actie hebben zowel de hoofdredacteur van *De Telegraaf* als de chef-redacteur van *De Standaard* voor zich opgeëist. Het lijkt ons aannemelijk dat zij beiden los van elkaar ongeveer terzelfdertijd tot hun protestactie overgegaan zijn.